

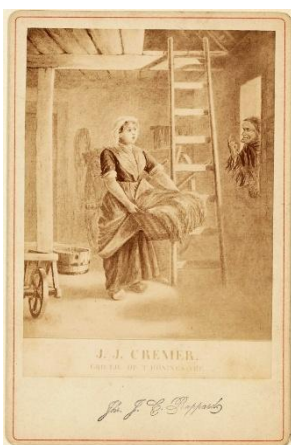

J.J. Cremer.

Grietje op 't Hönings-arf door J.J. Cremer.

Deze novelle van J.J. Cremer uit 1865 vertelt het tragische verhaal van **Grietje**, een jong meisje dat op de boerderij het **Hönings-arf** woont en gebukt gaat onder een diepgeworteld **volksgeloof en bijgeloof**. Centraal staat de angst voor een voorspelling van een **waarzegster**, die beweert dat Grietje haar achttiende jaar niet zal overleven, wat haar fysiek en mentaal volledig uitput. Haar geliefde **Peter Mullenk** probeert haar van deze waanbeelden te bevrijden, maar wordt zelf door de omgeving gewantrouwd en van **hekserij** beschuldigd. De spanning loopt op wanneer familieleden menen een **weerwolf** te moeten bestrijden, wat uiteindelijk leidt tot een noodlottige aanval op Peters hond **Moor**. Ondanks de hoopvolle komst van de lente en het overleven van de bewuste nacht, illustreert de tekst de verwoestende kracht van **angst en vooroordelen** in een hechte plattelandsgemeenschap. De vertelling benadrukt hoe de menselijke geest bezwijkt onder de druk van **duistere legendes** en sociale uitsluiting.

Afbeelding bij uitgave 1865

Het bijgeloof is een van de meest centrale thema's in de novelle *Grietje op 't Hönings-arf*. De novelle laat zien hoe diepgewortelde angsten voor het

bovennatuurlijke het leven van de personages beheersen, vaak met tragische gevolgen.

Dit thema komt in de novelle op verschillende manieren naar voren:

- **De angst voor het bovennatuurlijke:** De personages geloven in heksen en weerwolven. Zo durft juffer Sanne Goesterman niet langs de "Rooije Toren" te rijden omdat ze ervan overtuigd is dat het daar spookt. Wanneer de kar een schok krijgt, denkt ze onmiddellijk dat er een **weerwolf** achterop is gesprongen. Ook Peter Mullenk en zijn vader worden door de gemeenschap ervan verdacht in een "duivels verbond" te staan en weerwolven te zijn.
- **De fatale voorspelling:** Het plot wordt gedreven door de ontmoeting tussen Grietje en een vrouw van het "kêtellappersvolk" (zwerfers). Deze vrouw voorspelt dat Grietje de oogst zal zien en de lentebloemen zal ruiken, maar zal **sterven** voordat de twaalfde maand van haar achttiende levensjaar voorbij is. Hoewel Cremer suggereert dat Grietje aan de tering (tuberculose) lijdt, is het vooral de verstikkende angst voor deze voorspelling die haar fysiek en mentaal sloopt.
- **Voortekens en orakels:** Personages zoeken voortdurend naar betekenis in alledaagse dingen. Sanne raadpleegt een "**Oracúlen-buukske**" en "planêtjes" (horoscopen) om haar toekomst te voorspellen. Grietje ziet de aanwezigheid van een vleermuis of een grote spin als een teken van naderend onheil of de dood.
- **De gevolgen van "dwoalgeleuf":** Cremer bekritiseert dit bijgeloof door de gewelddadige uitwassen ervan te tonen. Grietjes broer Oarie gaat op "weerwolfjacht" en steekt met een mestvork de hond van Peter, Moortje, neer in de overtuiging dat hij een duivels wezen aanvalt.

De novelle eindigt met de overwinning op dit bijgeloof. Peter wordt beschreven als degene die het "**dwoalgeleuf**" uit Grietjes leven zal weren, net zoals hij onkruid tussen zijn bloemen verwijdert. Cremer concludeert dat men in het duister "erg kan mistasten" zolang men op dergelijke bijgelovigheden vertrouwt.

Peter bestrijdt het bijgeloof in zijn omgeving primair door te **redeneren, te spotten en fysieke tegenstand** te bieden aan de bronnen van angst. In de bronnen komt naar voren dat hij de diepgewortelde angsten voor fenomenen zoals de Rooije Toren afdoet als "**onneuzele proatjes**" (onnozele praatjes) en probeert deze met logica te ontkrachten.

Hieronder volgen de specifieke manieren waarop hij het bijgeloof probeert te bestrijden:

- **Directe confrontatie met "voorspellers":** Wanneer een vrouw van het zwerfersvolk ("kêtellappersvolk") hen benadert met waarzeggerij, noemt Peter haar beweringen onomwonden "**leugens**". Hij weigert haar geld te geven, verklaart dat hij haar liever "boven oan den toren zag hangen" en jaagt haar uiteindelijk weg met zijn hond Moortje.

- **Aantonen van rationele oorzaken:** Peter laat zien dat gebeurtenissen die als bovennatuurlijk worden geïnterpreteerd, vaak een simpele menselijke verklaring hebben. Zo was de "schok" van de kar die tante Sanne voor een weerwolf hield, in werkelijkheid Peter die stiekem achterop de wagen was gesprongen om bij Grietje te zijn.
- **Het gebruik van "moderne" methoden:** Peter past landbouwtechnieken toe die door de onwetende gemeenschap als verdacht worden beschouwd. Hij gebruikt bijvoorbeeld zout bij aspergeplanten, wast bomen met "vreemdsoortig water" en strooit zwavel over de wijngaard. Hoewel anderen dit als "**duvelskunsten**" zien, zijn dit voor Peter rationele handelingen om de oogst te verbeteren.
- **Religieuze nuchterheid:** Om de dodelijke angst van Grietje voor de profetie weg te nemen, wijst hij haar erop dat er slechts **één Enige (God)** is die de levensduur van een mens bepaalt, en dat geen enkel menselijk wezen de gave van "proffecy" bezit om iemands sterfuur te voorspellen.
- **Actieve bescherming:** Cremer beschrijft aan het slot dat Peter de hand is die het "**dwoalgeleuf**" (dwaal geloof) van Grietjes pad zal weren, op dezelfde manier als hij onkruid tussen zijn bloemen verwijdt. Hij spreekt zelfs de wens uit om al het dwaal geloof symbolisch te "pletten", zoals de bijbelse David zijn vijand versloeg.

Het succes van de novelle "**Grietje op 't Hönings-arf**" in de 19e eeuw kan worden verklaard door de manier waarop J.J. Cremer actuele maatschappelijke spanningen, herkenbare volkskarakters en een krachtige morele boodschap combineerde.

De volgende factoren uit de bronnen dragen bij aan dit succes:

- **De strijd tussen verlichting en bijgeloof:** In de 19e eeuw was de spanning tussen moderniteit en eeuwenoud volksgeloof een groot thema. Cremer speelt hierop in door het "**dwoalgeleuf**" (dwaal geloof) centraal te stellen. De novelle fungeert als een pleidooi voor rationaliteit; de auteur stelt expliciet dat men "arg kan mistasten" zolang men in het duister tast en op voortekens vertrouwt.
- **Herkenbaar realisme en streektaal:** Cremer maakte gebruik van het **Betuws dialect** (zoals "onneuzele proatjes" en "kammereutjes"), wat het verhaal een grote mate van authenticiteit en nabijheid gaf voor de lezer. Dit paste binnen de 19e-eeuwse trend van de realistische genreliteratuur, waarbij het dagelijks leven van het gewone volk nauwkeurig werd geobserveerd.
- **Psychologische diepgang en emotie:** De novelle gaat verder dan een simpel liefdesverhaal. De beschrijving van Grietjes fysieke en mentale achteruitgang door de angst voor een voorspelling — waarbij ze "bleik en moager" wordt en denkt dat ze zal sterven — raakte een snaar bij het publiek dat hield van **emotionele en stichtelijke verhalen**.
- **Peter als symbool van de "moderne" boer:** Het personage Peter Mullenk belichaamt de vooruitgang. Hij gebruikt rationele landbouwmethoden, zoals

het wassen van bomen en het gebruik van zout en zwavel, wat door de bijgelovige gemeenschap als "duuvelskunsten" werd gezien. Voor de 19e-eeuwse lezer was Peter de held die niet alleen de hand van het meisje won, maar ook de "**harsens van het dwoalgeleuf plette**".

- **Humor en satire:** Ondanks de serieuze ondertoon bevat de novelle komische elementen, zoals de tragikomische juffer Sanne Goesterman die haar lot laat bepalen door een "Oracúlen-buukske". Ook de scènes waarin oome Jan bromvliegen en muggen nadoet, boden de lezer het nodige **vermaak**.
- **Religieuze nuchterheid:** De tekst sloot aan bij de toenmalige protestantse moraal door te benadrukken dat alleen God het sterfuur van de mens bepaalt, en niet de "proffecy" van een waarzegster. Dit bood een veilig, christelijk kader voor de kritiek op het bijgeloof.

De novelle was succesvol omdat het de lezer niet alleen vermaakte met een **romantisch plot**, maar ook een spiegel voorhield over de gevaren van onwetendheid en de noodzaak van **verstandelijke en morele groei**.

Uitgebreide samenvatting:

Grietje op 't Hönings-arf' is een novelle die zich afspeelt in de Betuwe en draait om de vernietigende kracht van **bijgeloof** versus de helende kracht van de rede en de liefde.

Het verhaal begint op een donkere septembernacht op de kleiweg van B(emmel) naar de Rijndiek in D(riel). De personages **Juffer Sanne Goesterman**, haar broer **Jan-boer** en hun (aangenomen) dochter **Grietje** reizen per huifkar terug van de kermis. Sanne is extreem bijgelovig en doodsbang voor de "**Rooije Toren**", een plek waar het volgens de volksverhalen spookt met heksen en weerwolven.

Wanneer de lantaarn van de kar dooft en er een schok voelbaar is, is Sanne ervan overtuigd dat een weerwolf achterop de kar is gesprongen. In werkelijkheid is het **Peter Mullenk**, de zoon van een boer die ervan verdacht wordt een weerwolf te zijn, die stiekem op de kar is geklommen om bij zijn geliefde Grietje te zijn.

De kern van de tragiek ligt in een ontmoeting met een zwerfster (het "kêtellappersvolk"). Deze vrouw voorspelt Grietje dat zij de oogst zal zien en de lentebloemen zal ruiken, maar zal **sterven** voordat de twaalfde maand van haar

achttiende levensjaar voorbij is. Hoewel Peter de vrouw wegjaagt en haar woorden als leugens afdoet, raakt Grietje volledig in de ban van deze "proffecy". Haar angst wordt versterkt door Sanne, die haar eigen leven laat leiden door een "**Oracúlen-buukske**" en voortekens zoals spinnen en vleermuizen.

Grietje wordt gaandeweg **bleek, mager en ziekelijk**. Hoewel ze mogelijk aan tering (tuberculose) lijdt, is het vooral de psychologische druk van de voorspelling die haar sloopt. Onder invloed van Sanne verbreekt Grietje de verkering met Peter, omdat Peter en zijn vader door de gemeenschap als "duivels" en weerwolven worden beschouwd. Peter probeert het bijgeloof te bestrijden met logica en moderne landbouwmethoden, maar dit wordt door de onwetende dorpingen juist als bewijs van zijn "duuvelskunsten" gezien.

De spanning bereikt een hoogtepunt wanneer Grietjes broer **Oarie**, gedreven door de angst dat Peter een weerwolf is die zijn zuster betoverd heeft, op "weerwolfjacht" gaat. In het duister ziet hij Peters hond, **Moortje**, aan voor een monster en steekt het dier neer met een **mestvork**. Peter vindt zijn zwaargewonde hond en is daarover wanhopig.

De ontknoping vindt plaats in de nacht dat Grietje achttien jaar wordt — de nacht waarin ze volgens de voorspelling zou sterven. Ze ligt doodsbang te wachten op de dood, maar wanneer de zon opkomt en de vogels beginnen te zingen, beseft ze dat ze nog leeft en dat de voorspelling een **leugen** was. Deze realisatie doorbreekt de macht van het bijgeloof.

De novelle eindigt hoopvol. Peter en Grietje treden in het huwelijk. Peter krijgt van Jan en Sanne een tabaksplantage als geschenk, en zelfs de bijgelovige Sanne begint in te zien dat haar angsten ongegrond waren, al blijft ze een "schêf heufd" houden. Peter zweert dat hij voortaan het "**dwoalgeleuf**" (dwaalgeloof) van Grietjes pad zal weren, zoals hij onkruid tussen zijn bloemen verwijdert. Cremer concludeert dat de mens "arg kan mistasten" zolang hij in het duister van bijgeloof blijft tasten.

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 22 april 2026.

www.jacobcremer.nl